

O jazyce, jazykové interakci a výzkumné praxi

Rozhovor s Peterem Auerem*

Petr Kaderka

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha

kaderka@ujc.cas.cz

Peter Auer (*1954) je výraznou a inspirativní postavou současné sociolingvistiky. Vystudoval obecnou jazykovědu, germanistiku a obecnou pedagogiku na univerzitě v Kolíně nad Rýnem (1975–1977) a teoretickou lingvistiku, germanistiku a psychologii na univerzitě v Kostnici (1977–1980). V Kolíně nad Rýnem patřil k jeho učitelům profesor obecné a komparativní lingvistiky Hansjakob Seiler. V Kostnici se jeho školitelem stal teoretický lingvista Peter Hartmann.¹ Ve své diplomové práci se Auer zabýval referencí v rozhovoru.² Po ukončení studia se stal vědeckým spolupracovníkem v projektu zaměřujícím se na výzkum mluvy dětí italských imigrantů v Německu, který vedl kostnický sociolingvista Aldo di Luzio. Di Luzio byl pro Auerův další vědecký růst důležitý. Kromě toho, že se stal Auerovým školitelem v doktorském studiu, byl klíčovou osobou při vytváření úzkého kontaktu s významným americkým sociolingvistou a teoretikem jazykové interakce Johnem Gumperzem.³ Gumperzovo dílo je od té doby stabilní součástí Auerovy vědecké výbavy.⁴

Peter Auer studoval jako roční stipendista Německé akademické výměnné služby (DAAD) také sociologii na univerzitě v Manchesteru, a to v době, kdy tam hostovala Gail Jeffersonová, konverzační analytička a spolupracovnice Harveyho Sackse a Emanuela Schegloffa. V Manchesteru bylo už tenkrát významné centrum britské etnometodologie, zastoupené osobnostmi, jako je Rod Watson nebo Wes Sharrock. Podle Auerových vlastních slov bylo pro něj důležité také navázání kontaktu s konverzačními analytiky v Yorku, zejména s lingvistou Johnem Localem a sociologem Paulem Drewem.⁵

Peter Auer dnes působí jako profesor německé filologie na univerzitě ve Freiburgu a zároveň jako jeden ze dvou ředitelů Ústavu pro výzkum jazyka a literatury Freiburského institutu pokročilých studií (FRIAS).⁶ V roce 2007 spoluzaložil na freiburské univerzitě Centrum Hermanna Paula pro lingvistiku⁷ a stal se jeho prvním ředitelem (2007–2012). Podílí se jako

* Tento text vznikl s podporou grantu GA405/09/2028.

1 Auera podle vlastních slov (osobní komunikace, e-mail ze dne 15. 7. 2012) ovlivnila z Hartmannových prací zejména monografie *Slovo jako jméno* (Hartmann, 1958) a Hartmannovy úvahy o „realistické jazykovědě“ (Hartmann, 1980). K teoretickému dílu P. Hartmanna viz Beaugrande (1991, kap. 11, s. 307–342).

2 Srov. Auerův článek na stejné téma pocházející z téže doby (Auer, 1979).

3 Osobní komunikace (e-mail ze dne 15. 7. 2012).

4 Srov. Auer (1986; 1992), Auer – di Luzio (1992), Auer – Roberts (2011).

5 Osobní komunikace (e-mail ze dne 13. 7. 2012). Tento kontakt trvá dodnes (srov. Local – Auer – Drew, 2010).

6 School of Language and Literature, Freiburg Institute for Advanced Studies (viz <<http://www.frias.uni-freiburg.de/>>).

7 Das Hermann-Paul-Centrum für Linguistik (viz <<http://www.hpcl.uni-freiburg.de/home>>).

spolueditor na vydávání knižních řad *Linguae et Litterae* (de Gruyter) a *Studies in Language Variation* (John Benjamins). Kromě toho působí v redakčních radách několika mezinárodních časopisů (např. *European Journal of Applied Linguistics*, *Text and Talk*, *Constructions and Frames*) a ve vědeckých a poradních výborech několika institucí po celé Evropě.

Peter Auer v řadě svých prací prokázal, že je mu vlastní interdisciplinární nahlížení teoretických problémů i empirických jevů, aniž by přitom ztrácel ze zřetele obecnělingvistické či sémiotické otázky. Asi nejpůsobivějším dokladem této badatelské mentality je Auerova úvodní studie ke sborníku statí věnovaných teorii kontextualizace (Auer – di Luzio, 1992; srov. též Hoffmannová, 1994). Auer v ní ilustruje základní myšlenku Gumperzovy teorie kontextualizace rozborem krátké pasáže z Bachových *Matoušových pašíjí*. V chorálu *Jiné zachránil se velekněží obracejí k ukřižovanému Ježíši slovy „Když je král izraelský, ať nyní sestoupí z kříže, pak v něho uvěříme“*. Doslova by to znamenalo, že dávají upřímný slib, že se stanou následovníky Krista, pokud Ježíš učiní zázrak. Bachova hudba však poskytuje vodítka pro jinou interpretaci: nejedná se tu o slib, ale o výsměch; slova nejsou míněna vážně, ale ironicky. Auer se ptá: „Jak může něco tak ‚abstraktního‘, jako je hudba, řídit interpretaci jazykových znaků, které jsou mnohem víc ‚nabity významem‘?“ (Auer, 1992, s. 3; překlad PK). Řešení vidí právě v konceptu kontextualizačních vodítek/prostředků. V Bachově hudbě nachází dvě taková vodítka (kterých si mohou podle něj všimnout i průměrní posluchači barokní hudby): (a) náhlá změna harmonie, která přitáhne pozornost posluchačů k pasáži, v které se zpívá „pak v něho uvěříme“, a vyznačí ji jako úsek, který je nejspíš třeba interpretovat jinak než okolní úseky; (b) nečekaná jasnost a prostota hudebního výrazu ve vyznačené pasáži, která je v kontrastu s okolními komplikovanými hudebními strukturami a která umožňuje přisoudit zpívanému textu upřímnost a téměř dětskou přímočarost – to spustí inferenční proces, neboť taková interpretace je v rozporu s rolí, kterou v příběhu velekněží hrají, s jejich narativní identitou lstivých a zlovolných osob: posluchač dospívá k závěru, že jejich slova je třeba chápat jako ironii (ibid.).

Nebyl by to Auer, kdyby svůj ilustrativní příklad nedovedl do ještě smysluplnějších souvislostí. V Gumperzově teorii kontextualizace se prozodická, tj. „hudební“ složka promluvy uvádí mezi hlavními kontextualizačními prostředky, které mluvčí používají k řízení interpretace promluvy, tedy ke stejnému účelu, k jakému Bach použil hudbu. Auer k tomu poznamenává: „Není náhoda, že byl jako příklad vybrán Bach; vlastně by se tato hudební metafora dala ještě rozvinout. Bach chápal svou hudbu v jistém smyslu jako služebníka slova, zvláště duchovní hudbu, což je přímým důsledkem jeho protestantského vyznání. Jak známo, skladatelé v pozdějších stoletích se snažili hudbu z tohoto logocentrického pojetí vymanit a učinit z ní čistě abstraktní sémiotický systém, nezávislý na jazyku (a tedy emancipovaný). Gumperzův přístup k interakci je – stejně jako Bachova koncepce hudby – ‚logocentrický‘: na rozdíl od jiných badatelů (zvláště těch, kteří se zabývají kinezickými, gestickými a proxemickými prostředky) je pro Gumperze vokální a zejména verbální složka interakce nadále v centru pozornosti. I když bere Gumperz důležitost dalších signálních kanálů do úvahy, chápe je nadále jako ‚služebníky‘ SLOVA“ (ibid., s. 3–4, pozn. 1; překlad PK).

Auerův vědecký záběh je neobyčejně široký. Jednou z velkých tematických oblastí, kterým se věnuje, je jazyková variantnost a heterogennost, a to v širokém smyslu, zahrnujícím nejen používání různých dialektů, variet či stylů, ale také různých jazyků na určitém území a v určitém prostoru. Výzkumy v této oblasti sahají od prací dialektologických (např. Auer – di Luzio, 1988; Auer, 1998a; Auer – Hinskens – Kerswill, 2005) přes práce věnující se bilingvistice

O jazyce, jazykové interakci a výzkumné praxi Rozhovor s Peterem Auerem

a multilingvismu (např. Auer – Li Wei, 2007), stylu (Auer, 1989; 2007) až k inovativním koncepcím vztahu jazyka a prostoru (Auer – Schmidt, 2010). V červenci 2012 Auer ostatně získal za práci v této oblasti cenu spolkové země Bádensko-Württembersko za vynikající vědecké výsledky (v kategorii základní výzkum).

Druhou velkou tematickou oblastí je jazyková interakce, tj. výzkum jazykového jednání v přirozeně se vyskytujících sociálních kontextech. Také zde jsou Auerovy výzkumy mimořádně široké: sahají od výzkumů fonetických a fonologických (např. Auer, 1990; Auer – Couper-Kuhlen – Frank, 1999)⁸ přes výzkumy střídání a míšení kódů (např. Auer, 1984; 1998b; srov. též Nekvapil, 2000a), konverzačněanalytické výzkumy afázie (např. Auer, 1979; Auer – Rönfeldt, 2004; Bauer – Auer, 2009) až k výzkumům syntaktickým, lépe řečeno k výzkumům propojujícím bádání o jazykové interakci s výzkumem syntaxe mluvených projevů (např. Auer, 2005; 2009a; 2009b).

Pro obě velké tematické oblasti je přitom určující, že se jimi zabývá proponent interpretativní a interakční (socio)lingvistiky, tedy přístupů spojujících (socio)lingvistické otázky s etnografickým přístupem a metodami konverzační analýzy (srov. např. Couper-Kuhlen – Selting, 2001; viz též Nekvapil, 2000b). Auer si přitom uvědomuje silné i slabé stránky interpretativního, resp. interakčního přístupu a v žádném případě neodvrhuje kvantitativní metody výzkumu. Je mu jasné, že etnografický přístup kombinovaný s kvalitativní (interpretativní, „rozumějící“) analýzou je vhodný pro výzkum jazykového jednání v přirozeně se vyskytujících komunitách nebo v institucích, ale že pro některé výzkumné otázky je smysluplnější využít kvantitativně korelační přístup, např. když nás zajímá jazykové přizpůsobování nositelů určitého dialektu v novém jazykovém prostředí, tedy lidí, kteří sdílejí určitý biografický rys, ale netvoří v novém prostředí komunitu, a kteří se jazykově přizpůsobují na strukturní rovině, která je pod úrovní uvědomovaného jazykového jednání, např. na rovině fonetické (srov. Großkopf – Barden – Auer, 1996). Přesto je podle Auera možné takto získané výsledky vyhodnotit v rámci interpretativního přístupu – sledované proměnné se mohou pro aktéry zvýznamnit díky rekurenci či kookurenci (ibid.).

Zvláštní postavení má v Auerově bibliografii kniha *Jazyková interakce* (Auer, 1999), ve které Auer představuje hlavní osobnosti a teoretické přístupy k analýze jazykové interakce.⁹ Do knihy Auer vybral dvacet dva klasiků myšlení o jazykové interakci, jejichž přínos vykládá vždy prostřednictvím jednoho vybraného pojmu z jejich díla (např. přínos Johna Gumperze vykládá prostřednictvím pojmu kontextualizace, přínos Harveyho Sackse prostřednictvím pojmu sekvenčnost apod.). Výklady v jednotlivých kapitolách stavějí na poznacích jazykovědných, sociologických, filozofických, kulturněantropologických a psychologických, což koresponduje s výběrem klasiků: Shannon, Bühler, Jakobson, Watzlawick, Benveniste, Wittgenstein, Austin, Searle, Grice, Weber, Schütz, Garfinkel, Sacks, Goffman, Gumperz, Luckmann, Hymes, Geertz, Vološinov, Bachtin, Foucault, Bourdieu.

Knihy se nyní dostává ke čtenářům v českém překladu (viz Auer, 2013). Na překladu pracoval tým ve složení (v abecedním pořadí): Vít Dovalil, Petr Kaderka, Marek Nekula, Jiří Nekvapil, Marián Sloboda a Ivo Vasiljev. Česká verze knihy vznikala v několika krocích. Nejprve jsme si mezi sebou rozdělili kapitoly k překladu podle svých odborných zájmů a kolektivně vytvořili první verzi překladu. V druhém kroku jsme ve dvojici s Jiřím Nekvapilem zrevidovali

8 S fonetickým tématem se Auer v roce 1990 zúčastnil lingvistické konference v Praze (viz Auer, 1991).

9 Kniha se dočkala také české recenze (viz Karhanová, 2002).

© 2012/1-2

shromážděné překlady z překladatelského i obsahového hlediska. V třetím kroku jsme zaslali jednotlivé kapitoly českým odborníkům na danou oblast, takže kapitolu o matematickém modelu komunikace Clauda Shannona kriticky přečetl a okomentoval matematický lingvista Jan Králík, kapitoly o analytických filozofech analytický filozof Jaroslav Peregrin, kapitolu o Michelu Foucaultovi spoluautor foucaultovské monografie Josef Fulka atd. Ve čtvrtém kroku se ucelený a kompletně zrevidovaný rukopis dostal jednak do rukou oběma recenzentům, tj. lingvistce Janě Hoffmannové a sociologu Martinu Hájkovi, jednak celému překladatelskému týmu k dalším revizím a drobným opravám. V pátém kroku jsme veškeré návrhy na úpravu prodiskutovali a zanesli do finálního textu.

K překládání a zejména redigování prvních verzí textu jsme přistoupili neortodoxním způsobem, což nám umožnil charakter překládaného díla. Byli jsme si vědomi, že nepřekládáme dílo „primární literatury“, které by obsahovalo výlučně myšlenky a výzkumy autora knihy, ale text, v němž autor knihy z velké části interpretuje cizí autory a cizí výzkumy, čili dílo tzv. „sekundární literatury“. Kniha je promyšleným souborem zajímavých interpretací děl různých autorů, Auerovy výklady jsou navzájem provázané a skvěle fungují jako celek, ale někdy se stane, že zaskřípou v detailu. Některé autorovy výklady a interpretace bylo proto třeba zrevidovat, upravit nebo – po konzultaci s autorem – doplnit. V jednom případě naše aktivity vyústily až v rozhodnutí autora napsat závěr jedné kapitoly úplně znova (jednalo se o kap. o Karlu Bühlerovi). Samozřejmostí bylo doplňování novější literatury (české i zahraniční) a aktualizování, příp. prohlubování biografických medailonů jednotlivých badatelů, kterými každá kapitola začíná. Řečeno stručně a bez přetvářky: Naší ambicí bylo, aby při zachování všech nesporných kvalit původního textu byl překlad lepší než originál.

* * *

Následující rozhovor vychází u příležitosti českého vydání *Jazykové interakce*. K rozhovoru jsem se s autorem knihy sešel v jeho pracovně ve Freiburském institutu pokročilých studií dne 11. 11. 2011. Za sebou jsme již měli diskuse z předešlých dnů nad některými pasážemi knihy a překladatelskými problémy. Teď nás čekalo interview, na kterém jsme se domluvili hned první den. Chystal jsem nahrávací techniku, což nám poskytlo téma k lehkému hovoru. Bylo nám přitom oběma jasné, že oficiální rozhovor nemůže vyrůst z neformální fatické konverzace, že je třeba nějak vyznačit začátek čili přejít z jednoho typu aktivity do druhého. K tomu nám posloužila krátká interakční výměna (presekvence o dvou replikách), která ověřila připravenost interviewovaného odpovídat, rozdělila interakční role a otevřela prostor pro první otázku:

V knize *Jazyková interakce* jste věnoval dvacet dva kapitol dvaceti dvěma klasikům, kteří přispěli k teorii jazykové interakce. Podle jakých kritérií jste autory vybíral?

Na začátku jsem si položil otázku: Jak se dnes jazyková interakce vlastně zkoumá? K dispozici máme různé teoretické zdroje: konverzační analýzu, teorii mluvních aktů, textovou lingvistiku. Z těchto tří zdrojů čerpám koneckonců i já, takže jsem se zeptal také sám sebe, jaký druh analýzy vlastně dělám. Prvořadý význam pro mě mají sociologické teorie, ale důležitou inspirací mi bylo také například dílo Karla Bühlera nebo Émila Benvenista.

O jazyce, jazykové interakci a výzkumné praxi Rozhovor s Peterem Auerem

Není vůbec snadné najít dnes někde shrnující výklad o teoretických základech, které ovlivňují současnou praxi analýzy interakce. Dnešní vývoj je poměrně rozbíhavý. Ale navzdory tomu myslím dochází i k určitému sblížení. A autory, kteří jsou z tohoto hlediska důležití, jsem se pokusil vybrat. Samozřejmě jsou klasikové, kteří nás napadnou okamžitě: když se řekne konverzační analýza, napadne každého Harvey Sacks a u teorie mluvních aktů zase John Austin. Ale jsou také autoři, u kterých to není vůbec samozřejmé. Třeba sociologická tradice ztělesněná jmény Maxe Webera nebo Alfreda Schütze není vždy vnímána jako základ pro současnou analýzu interakce. A u jiných autorů, jako je Dell Hymes nebo John Gumperz, by zas někdo mohl namítnout, že patří spíše do sociolingvistiky než do oblasti analýzy interakce. Ale s tím nesouhlasím. Oba badatele, Johna Gumperze i Della Hymese, zajímala spíše analýza interakce než sociolingvistika.

Poněkud na okraji stojí autoři jako Pierre Bourdieu, u kterých jsem dlouho přemýšlel, jestli je vůbec mám zařadit. Našly by se i alternativy. Uvažoval jsem třeba o Niklasi Luhmannovi. Luhmann by si kapitolu jistě zasloužil, ale jeho vliv je omezen na Evropu (hodně se čte v Německu, Itálii a v románských zemích) a pro analýzu interakce není obecně asi tolik důležitý. Ostatně Luhmanna, odhlédneme-li od několika článků,¹⁰ analýza interakce příliš nezajímala.

Mým záměrem bylo shrnout v jedné knize to, co je relevantní pro současnou analýzu interakce. Ale samozřejmě se do knihy promítly i mé osobní záliby: zařadil jsem pár jmen a témat, o nichž si myslím, že do knihy patří, ale ne každý by je vybral.

Jazykovědci jsou ve Vaší knize v menšině. Patrně to odráží skutečnost, že lingvisté se o toto téma nijak zvlášť nezajímají. Máte pro to nějaké vysvětlení?

Jazykověda se ve svém mladogramatickém, strukturalistickém a generativním období o jazykovou interakci skutečně nezajímala. V 19. století bylo sice pár badatelů, kteří vnesli do jazykovědného myšlení něco jako dialog, většinou proto, že se zajímali o mluvený jazyk. Například Hermann Wunderlich se ve své výtečné knize *Náš hovorový jazyk*¹¹ zabýval dialogickými vzorci: zkoumal například, jak se zahajují repliky, jaké jazykové struktury, jaké částice, jaká citoslovce se v dialogu používají atd. Hermann Wunderlich tak trochu předběhl dobu, jelikož v zásadě se většina lingvistů v 19. století zajímala o hláskosloví a morfologii. A ve strukturalismu tomu nebylo jinak: stále se zkoumala tato jádrová oblast gramatiky. Ferdinand de Saussure tu jistě není úplně bez viny, respektive recepce de Saussura, která k tomuto zúžení vedla. Ještě v 70. letech 20. století nebylo v lingvistice po analýze interakce ani vidu, ani slechu, takže impulzy přicházely zvenčí: z filozofie jazyka, sociologie, konverzační analýzy, ze směrů, které nebyly všeobecně známé (například Michail Bachtin byl v Německu až do konce 60. let prakticky neznámý pojem). Až do této doby se lingvisté až na pár výjimek o jazykovou interakci zkrátka nezajímali. Karl Bühler, který při oživení zájmu o tuto oblast sehrál nakonec důležitou roli, ostatně také nebyl lingvista, ale psycholog. Je zajímavé, jak byly tyto impulzy zvenčí po roce 1970 náhle v lingvistice recipovány a jak k tomuto neuvěřitelnému otevření vlastně došlo, že se lidé najednou začali zajímat o mnohem víc než jen o gramatiku.

10 Viz Luhmann (2005a; 2005b).

11 Viz Wunderlich (1894).

© 2012/1-2

Mohlo to nějak souviset s rozvojem nahrávací techniky?

To je zajímavý moment. Nahrávací technika se sice stala v 70. letech snadno dostupnou, ale existovala už předtím. V Německu se velké korpusové nahrávky plánovaly již ve 40. letech. Nahrávání pro slavný Zwirnerův korpus¹² proběhlo v 50. a 60. letech. Výzkumníci cestovali s velkými magnetofony po celé Spolkové republice Německo a pořizovali nahrávky. Ale nemyslelo se přitom na interakci, zkoumat se měly gramatické jevy. Takže pokud bychom argumentovali, že se vše dalo takříkajíc do pohybu díky technice, tak by tu bylo minimálně dvacetileté zpoždění. Někdo by možná řekl, že lingvisté si zkrátka na technické vymoženosti zvykali pomalu, ale to by taky nebyla pravda. Někteří lingvisté začali využívat techniku velmi brzy, jen sledovali jiné cíle. Takže si myslím, že to nebyla jenom technika, co vzbudilo zájem o interakci. Ale jistě, Harvey Sacks to už také někde říkal,¹³ že to byl právě magnetofon, co mu umožnilo snadno, bez větší námahy odhalovat interakční struktury, a proto s tímto výzkumem začal.

Dneska máme levné videokamery...

Určitě existuje nějaká závislost lingvistiky na technickém vývoji. Když se podíváme, jak se dnes rozvíjí korpusová lingvistika, tak to samozřejmě nějak souvisí s tím, že můžeme na malém osobním počítači pohodlně prohledávat a zpracovávat velké množství dat, což bylo dříve možné jen s vynaložením značného úsilí. Takže technika jistě hraje nějakou roli, ale zároveň v lingvistice existuje i určitá rezistence vůči ní – i když tu technické možnosti již dlouho byly, lidé je k analýze interakce nevyužívali. Čili myslím si, že významnou okolností bylo v tomto ohledu překonávání strukturalistických tradic: na jedné straně došlo ke vzniku generativní gramatiky, která nedělala vůbec žádné empirické analýzy, na druhé straně se lingvistika otevřela jiným vědám, v té době především analytické filozofii (analýze mluvních aktů) a v Německu přibližně ve stejné době také konverzační analýze.

Již struktura Vaší knihy naznačuje, že jazyková interakce je interdisciplinární téma. Jsou zájemci o analýzu interakce takříkajíc „odsouzeni“ k interdisciplinaritě?

Dosud neexistuje žádná lingvistická teorie jazykové interakce, která by byla tak dobře vypracovaná, že bychom mohli říct, že máme vlastní teorii. Takže potud platí, že chceme-li se zabývat interakcí v jazykovém smyslu, jsme k interdisciplinaritě odsouzeni. Ale možná bychom to mohli vyjádřit i jinak: Analýza interakce je multidisciplinární podnik a není důvod, proč by měla být pouze v kompetenci jazykovědy. Stejně tak jsem ale pevně přesvědčen, že čistě sociologická teorie nám nemůže poskytnout to, co potřebujeme. Proto se neobejdeme bez různých směrů a proudů. V knize jsem vybraných dvacet dva badatelů poměřoval mezi sebou. Všichni nemají v knize stejnou váhu. Někteří jsou představeni jen proto, abych mohl formulovat opačnou pozici.

12 Pojmenovaný podle vedoucího nahrávacích prací Prof. Dr. Eberharda Zwirnera. Část audionahrávek a transkriptů tohoto korpusu je dostupná v Databance mluvené němčiny (viz http://agd.ids-mannheim.de/korpus_zw.shtml).

13 Viz Sacks (1992, s. 622).

O jazyce, jazykové interakci a výzkumné praxi
Rozhovor s Peterem Auerem

Máte nejspíš na mysli první kapitolu knihy, věnovanou Claudu Shannonovi a jeho matematické teorii komunikace, tedy teorii, kterou tak úspěšně zpopularizoval Warren Weaver.

Ano, mám na mysli první kapitolu a také pár dalších. Kriticky se vyjadřují například o Johnu Searlovi. Jde tu o určité vymezování pozic: vymezují svou pozici a také pozici analýzy interakce vůči jiným formám zkoumání komunikace. Není to tak, že by všech dvacet dva autorů přispělo svou troškou do mlýna. V knize jsou na jedné straně příklady pozitivního druhu, na druhé straně případy vymezování se vůči některým autorům a jejich teoriím. Jsem přesvědčen o tom, že analýza interakce se několikrát dostala do slepé uličky. Pokud se zabýváme jazykovým jednáním lidí, tak nás kybernetická analýza komunikace myslím daleko nedovede. Také si ale myslím, že například analýza mluvních aktů je omezená, protože je založena příliš monologicky, a to především u Searla, a není schopna se vyrovnat s myšlenkou „emergence“, tedy s tím, že jazykové struktury vytváříme společně v interakci. Najdou se tu tedy i kritické poznámky. A jinak to ani být nemůže.

To mi připomnělo Vaši kapitolu o Benvenistovi. Úplně na konci kapitoly píšete, že „empirický výzkum mezitím Benvenista překonal“. Znamená to, že některé kapitoly ve Vaší knize nebo – obecněji řečeno – výzkumy některých představených klasiků mají spíše historickou hodnotu?

Ano. Někteří autoři jsou v knize proto, že inspirovali druhé a určili směr dalšího vývoje. Maxe Webera jistě nelze bezprostředně využít při analýze interakce, ale vytváří pozadí, které umožňuje lépe pochopit další vývoj. Benveniste je pro mě zajímavý, protože stojí tak nějak na pomezí: byl to indoevropeista, ale ve svých obecnělingvistických pracích psal o věcech, které daleko přesahovaly to, co se v jeho době a v jeho spíše ještě strukturalistickém okolí zkoumalo. Pro mě je velmi důležitá především jako myšlenka „subjektivity v jazyce“.¹⁴ Benveniste správně pochopil, že čistě strukturální popis jazyka narazil na své hranice, když neintegroval to, co Benveniste označuje jako subjektivitu v jazyce, tedy způsob, jakým si jednotlivé osoby takřkajíc přisvojují jazyk, aby se mohly vyjádřit. Myslím, že Benvenistův program již dnes není bezprostředně empiricky realizovatelný – však také Benveniste nedělal empirické analýzy, které by vycházely ze zvukových nahrávek nebo transkriptů –, ale pomáhá nám, abychom výzkumům subjektivity v jazyce lépe porozuměli.

Zůstaňme ještě u jazykovědy. České čtenářky a čeští čtenáři budou jistě s potěšením kvitovat, že jste do knihy začlenil kapitolu o Romanu Jakobsonovi, zakládajícím členu Pražského lingvistického kroužku, a také kapitolu o Karlu Bühlerovi, souputníku Kroužku, účastníku akcí pořádaných Kroužkem a velkým znalci jazykovědy. A také kapitoly o Valentinu Vološinovovi a Michailu Bachtinovi musím v této souvislosti zmínit, protože recepce děl Bachtinova kroužku je u nás tradičně velmi silná. Proč jsou tito autoři pro Vás důležití?

Opět z různých důvodů. O Jakobsonovi musím říct, že patří také spíše do historického oddílu. Výborně rozpoznal a formuloval věci, které již byly částečně v evropské funkcionalistické tradici přítomné. Ale myslím, že jeho komunikační model,¹⁵ byť je mnohem bohatší než ten

14 Viz Benveniste (2005/1958).

15 Viz Jakobson (1995).

© 2012/1-2

kybernetický, je stále ještě málo interakční a nejde dost do hloubky, abychom ho mohli bezprostředně využít. Jakobson je pro mě vůbec mnohoznačná osobnost. Ve svém americkém období byl velmi důležitý pro etablování generativní lingvistiky v USA. A zajímavé je i to, že jako jediný z velkých amerických lingvistů (tedy lingvistů působících v USA) již nebyl spjat s mladogramatickou tradicí. Nebyl v ní vyškolen, nikdy to nebylo jeho téma, na rozdíl od mnoha dalších, například Edwarda Sapira nebo Leonarda Bloomfielda, kteří z této tradice vyšli. Jakobson intuitivně věděl, že interakce či komunikace hraje důležitou roli, ale jeho pojetí je přece jen příliš schematické a má v sobě (alespoň pro mě) i kus „plakátovosti“ – zabýváme-li se jemnostmi interakce, jsou pro nás Jakobsonova zjednodušení obrovská.

Bühler je úplně jiná kapitola. U Bühlera najdeme ohromné množství detailů, řadu jemných pozorování k mnoha empirickým jevům, která lze také dobře převést do výzkumné praxe. Například to, co napsal o deixi, je pro lingvistiku enormně důležité, teoreticky i empiricky, a bylo to také později silně recipováno. A možná právě proto, že jeho práce o jazyce obsahují nepřeborné množství jednotlivých pozorování, byla tato tradice po jistý čas historiograficky zasuta. Po válce už nehrál Bühler opravdu žádnou roli, poprvé za několik desetiletí. Až v 70. letech došlo k oživení zájmu o jeho dílo. U Bühlera je skutečně z čeho brát a pro analýzu interakce je neobyčejně inspirativní. Řekl bych, že Bühler je opačný případ než Jakobson: Jakobson je přímočarý a nezalekne se ani enormních zjednodušení, zatímco Bühler je pravý opak, větví se do mnoha jednotlivých pozorování, jeho teorie nejsou vždy úplně jasné, terminologie podléhaly neustálým revizím. Bühler zkrátka nemá Jakobsonovu jasnost. Ale oba jsou nesmírně důležití. Ostatně nevidím mezi nimi zvlášť silnou vazbu. Jejich pozdější vývoj byl velice odlišný.

Směr, který razí Bachtin a Vološinov, je rovněž mimořádně důležitý. To už se dnes všeobecně ví. Bachtinův a Vološinovův pojem dialogičnosti, musím říct, je celkem mnohoznačný. V mnoha ohledech je roven intertextualitě, takže se vlastně nejedná o dialogičnost mezi mluvčím a adresátem, ale o vztah jednoho textu k jinému textu. To lze celkem dobře aplikovat na interakci tváří v tvář. Ale celé je to původně myšleno v daleko větších dimenzích. O interakci tváří v tvář jde jen někdy. Bachtin je ovšem relevantní také pro teorii žánrů. To, co je v kapitole o Thomasi Luckmannovi a jeho koncepci komunikačních žánrů, se silně orientuje na bachtinovské vzory. Takže tam se Bachtin objevuje znova jako referenční bod novějšího vývoje.

Není vůbec snadné dát všechny čtyři badatele do vzájemných souvislostí. Ale myslím, že se v nich manifestuje určitá evropská tradice. Všichni čtyři měli v různých dobách a různě konzistentně vliv na vývoj analýzy interakce. Jakobson průběžně, Bühler, Bachtin a Vološinov s onou mezerou mezi jejich tehdejšími výzkumy a pozdní recepcí.

Z korespondence mezi Nikolajem Trubeckým a Romanem Jakobsonem víme, že Vološinovova kniha *Marxismus a filozofie jazyka* byla v Praze známá již v roce 1929, v témže roce, kdy vyšla v leningradském nakladatelství Priboj. Jakobson se o knize zmiňoval v několika dopisech...

A co na ni říkal?

Něco v tom smyslu, že obsahuje vynikající výklady základních lingvistických problémů. Jakobson myslím oceňoval především Vološinovovu dialektickou

O jazyce, jazykové interakci a výzkumné praxi
Rozhovor s Peterem Auerem

metodu.¹⁶ Ostatně Jakobson chválil Vološinova i později na obálce amerického vydání *Marxismu a filozofie jazyka*, kde říká: „Tato kniha je mistrovské dílo teoretického myšlení. Předjímá aktuální výsledky mnohého z toho, čemu dnes říkáme sociolingvistika“.¹⁷ Zjevně by bylo možné diskurzivně konstruovat různé historické vazby a návaznosti a tyto historiografické diskurzy by samozřejmě akcentovaly v různých zemích různé aspekty. A to mě přivádí k další otázce. Vaše kniha *Jazyková interakce* byla napsána pro německé publikum. Ovlivnila nějak německá vědecká tradice podobu knihy? Která témata nebo kteří autoři byli pro Vás takřikajíc „povinností“?

Uvažoval jsem, kteří autoři jsou důležití pro způsob, jakým se v Německu v té době, tj. zhruba před desíti lety, dělala analýza interakce, tedy co člověk potřebuje znát jako určitý základ. Taková byla idea knihy. V Německu můžeme pozorovat specifické případy recepce: konverzační analýza byla v lingvistice velmi silně recipována, zatímco v sociologii skoro vůbec ne. Naproti tomu v Anglii byla konverzační analýza recipována v sociologii, ale málo v lingvistice. A totéž se dá říct o teorii mluvních aktů. Teorie mluvních aktů byla v Německu také silně recipována v lingvistice a ještě dnes je zakotvena v učebních plánech, takže z ní mnozí studenti dělají zkoušku. Proto bylo pro mě tak důležité se touto teorií zabývat a kriticky se k ní vyjádřit – prostě proto, že v německém diskurzu o jazykové interakci hraje tak důležitou roli. V knize píšu i o dalších tématech, o kterých se v té době diskutovalo. Přitom jsem se pokusil jít i trochu do historie, například když vedle Harolda Garfinkela pojednávám také o Alfredu Schützovi a tímto způsobem ho takřikajíc vracím do tradice. Jistě, kniha byla původně určena německým čtenářům, protože je v němčině, ale v žádném případě to není shrnutí německých tradic v rámci analýzy interakce. To by ta kniha vypadala úplně jinak.

Již jste naznačil, že jedním – řekněme „tajným“ – kritériem výběru byly i Vaše osobní preference. Máte v knize svého oblíbeného autora? Nebo oblíbené autory?

Z těch, kteří tu jsou uvedeni, je to asi Erving Goffman. Vždycky jsem byl přesvědčen o tom, že číst Goffmana se vyplatí. Nedávno jsem opět uspořádal seminář, na kterém jsme společně četli Goffmana, a znovu jsem si ověřil, že Goffman je opravdu studnice neuvěřitelně bystrých pozorování toho, jak je interakce organizována. Konverzační analytici, zejména Emanuel Schegloff,¹⁸ mu často předhazují, že příliš psychologizuje. Já si to nemyslím. Goffmana v zásadě zajímají struktury interakce. Jen jeho přístup je jiný: Goffman na rozdíl od konverzačních analytiků nepitvá audionahrávky nebo videonahrávky. Existuje sice pár jeho pozdějších studií, kde využívá magnetofonové nahrávky,¹⁹ ale v zásadě pracuje intuitivním způsobem, který umí jen on. Nevychází také z žádné metodologie, jen z vlastní geniality při pozorování interakcí. Proto se nikdy nemůže stát vzorem, proto nebyla založena žádná škola, kde by se člověk mohl naučit analyzovat interakci à la Goffman. Myslím, že to nejde. To uměl zkrátka jen on sám. Ale co můžeme v každém případě udělat, je systematicky prozkoumat s využitím

16 Viz Matějka (1999, s. 283n.).

17 Viz Vološinov (1973).

18 Viz Schegloff (1988).

19 Viz Goffman (1981).

© 2012/1-2

dnešních konverzačněanalytických metod a s využitím videonahrávek to, o čem se Goffman často zmiňuje jen stručně v nějaké drobné poznámce. Goffman je bohatým zdrojem výzkumných otázek, na které lze podle mého názoru nalézt správnou odpověď teprve teď. Goffman o těchto otázkách věděl intuitivně opravdu hodně, ale dnes je můžeme zřetelněji rozpracovat. Čili Goffman je stále můj favorit, pokud jde o to, získat poznatky o způsobech, jakými spolu lidé komunikují. Mám ještě další favority, kteří vnášejí do hry jiné momenty. Třeba s Johnem Gumperzem jsme spolupracovali, takže se známe osobně. Myslím, že jeho způsob překonávání restriktce lingvistiky na propoziční význam byl nesmírně důležitý. Gumperz se zasadil o multimodální analýzu, o integraci prozódie a vizuálních prvků do analýzy interakce. To se trochu podceňuje. Gumperz ale vždycky říkal, že se nesmíme omezovat na to, co je ve slovní zásobě, gramatice a fonologii, ale že musíme zahrnout i další zdroje. Ukázal to právě ve vztahu k interkulturní komunikaci. Na interkulturních komunikačních situacích lze ukázat, že si lidé nerozumějí, protože používají jinou prozódii nebo protože jinak gestikulují. Ale vlastně si přitom můžeme uvědomit, že prozódie a gesta jsou esenciální součástí každé interakce; většinou je to součást neproblematická, ale někdy se stane, že to nefunguje, protože lidé, byť mluví stejným jazykem, používají jiné gestické nebo intonační systémy. Takže si myslím, že Gumperzova myšlenka kontextualizačních prostředků²⁰ je pro analýzu interakce velmi důležitá a je vlastně také výrazem výzkumného programu, kterému nebyla konverzační analýza dlouhou dobu schopna dostát. Dnes je módní mluvit o multimodální analýze, ale je dobré si uvědomit, že konverzační analýza byla zpočátku velmi restriktivní v tom, co empiricky zpracovávala. Takže Gumperz přispěl k analýze interakce myslím důležitou složkou.

Mohl bych samozřejmě uvést ještě pár dalších jmen. Karl Bühler by sem patřil, to už jsem říkal, ale pro analýzu interakce není tak bezprostředně relevantní jako John Gumperz nebo Harold Garfinkel. Rovněž Alfred Schütz je naprosto nepostradatelný, chceme-li porozumět fenomenologické tradici analýzy interakce včetně konverzační analýzy, ale nelze ho samozřejmě bezprostředně aplikovat na analýzu interakce. K tomu je třeba učinit ještě docela dost mezikroků.

Která oblast analýzy interakce je dnes podle Vašeho názoru slibná nebo důležitá?

Uvedl bych dvě oblasti. První jsem již naznačil. Musíme usilovat o širší pohled na interakci. Nemůžeme analyzovat stále dokola jen telefonní rozhovory. A nejde taky vždycky jen o *small talk*, jsou situace, v nichž lidé sice mluví, ale především neverbálně jednají. Tyto situace jsme dlouhou dobu vůbec nemohli analyzovat, protože se zvukovými nahrávkami to nejde a neměli jsme videonahrávky, které teprve činí komplexnost těchto struktur analyzovatelnou. Čili náš přístup musí být obsáhlejší. A tady přichází opět ke slovu Goffman. Goffman vždy argumentoval, že nejde jen o jazyk a jazykovou interakci, to je jen část. Nejde jen o rozhovory, děláme mnoho dalších věcí, které jsou také interakcemi a které v tom celkem úzkém prostoru, v němž začala konverzační analýza, nelze analyzovat. Čili je třeba to rozšířit, to už mezitím samozřejmě všichni vědí. Vznikla v tomto směru také docela intenzivní výzkumná tradice, ale myslím, že ještě není zdaleka všechno řečeno a zbývá ještě vyřešit mnoho teoretických a metodologických problémů, než budeme schopni skutečně integrovat různé sémiotické

20 Viz Gumperz (1982, 1992, 2003); srov. též Auer (1992), Hoffmannová (1994), Eerdman – Prevignano – Thibault (2003), Auer – Roberts (2011).

O jazyce, jazykové interakci a výzkumné praxi Rozhovor s Peterem Auerem

zdroje. Problémem je, že jsme dlouho uvažovali lineárně. Dialogická řeč se odehrává v čase, to znamená, že je ve hře linearita, která se v této podobě v psaných textech nevyskytuje: v interakci jsme pod tlakem uplývání času, postupujeme takřkajíc sekvenčně, krok za krokem. Důležitou roli tu ale hraje i dimenze kookurenčních zdrojů: komplementárně k sekvenčnosti máme simultánnost, např. gesta, která probíhají současně s mluvením apod. A zvládnout tuto souhru sekvenčních a simultánních jevů teoreticky a samozřejmě také empiricky je myslím pořádná výzva. Tady ještě nebylo řečeno poslední slovo.

Druhá oblast je to, že jsme zdaleka ještě úplně nepopsali spojení mezi analýzou interakce, jak je dnes teoreticky rozvíjena, a lingvistickou analýzou. Interakční lingvistika, která se v poslední době rozvinula, je pokusem jít tímto směrem. Ale základní myšlenkou *není* – a to je také to, co mě osobně velmi zajímá – říct: zde je analýza interakce, kterou mohou dělat sociologové, psychologové a badatelé z různých dalších oborů, kteří chtějí zjistit, jak dochází mezi lidmi k nedorozumění nebo jak probíhají interakce na úradech práce, a pak tu jsou lingvisté, kteří dělají gramatiku a zabývají se tím, co je nominální fráze nebo vztažná věta, a tyto dvě skupiny nemají spolu nic společného. Kniha *Jazyková interakce* je sice vystavěna tak, že by člověk mohl nabýt tohoto dojmu, protože badatelé tam uvedení nejsou z velké části lingvisté a nezabývali se – až na výjimky – nominální frází nebo vztažnou větou. Někdo by to mohl oddělovat, ale osobně si myslím, že musíme dospět k bodu, kde toto dělítko mezi analýzou interakce a gramatikou zmizí. Mé chápání gramatiky je, že podstatná část gramatických znalostí má co do činění s interakcí, a je třeba zjistit, jak spolu gramatika a interakce souvisejí. To znamená, že na jedné straně je třeba zjistit, jak jsou určité jazykové struktury v interakci používány. To je nejnižší rovina, teoreticky ještě relativně triviální: musíme vědět, které intonační zdroje jsou používány, aby se signalizovalo, že replika je u konce; musíme vědět, které syntaktické struktury jsou používány, aby bylo provedeno určité jazykové jednání atd. O to se autoři v mé knize nezajímají, ale my jako lingvisté to samozřejmě chceme zjistit. A pak je tu druhý směr, který je teoreticky komplikovanější: chtěli bychom také vědět, které gramatické struktury mají svůj původ v interakci a k jakým oscilacím a výměnám dochází mezi interakcí a gramatikou. Řadu jevů, které jsou zkoumány například pod heslem gramatikalizace, lze sledovat zpět až k bodu, který se nachází v interakci: člověk chce prostřednictvím jazyka něco udělat, používá k tomu určité jazykové prostředky, které se po určité době stávají gramatikou. Není to tak, že na jedné straně je interakce a na druhé straně gramatika. Existuje přechodná oblast, která je nadmíru vzrušující; tady nás čeká ještě hodně práce. Kdybych se ještě někdy rozhodl psát knihu, řekněme druhý díl *Jazykové interakce*, tak by se pravděpodobně jmenovala *Interakční lingvistika* a šlo by o toto spojení mezi interakcí a jejími strukturami a gramatikou a jejími strukturami.

Poslední otázka: Na čem teď pracujete?

To, o čem jsem mluvil teď naposled, tvoří jednu část mé práce. Zabývám se mluvenou syntaxí, konkrétně strukturami mluvené syntaxe ve vztahu k jejich interakčnímu zapojení. Mým heslem je *on-line syntax*, tj. syntax jako „emergentní“ fenomén.²¹ Všichni víme, že se syntaktická struktura tvoří během mluvení, ale nevíme úplně přesně, jaké to má důsledky. V interakci to nefunguje tak, že bychom nejprve přemýšleli, co řekneme, a pak to převedli do syntaxe, ale prostě začneme mluvit a během mluvení, takřkajíc za pochodu, vzniká syntax. Syntaktické

21 Srov. Auer (2009a; 2009b).

© 2012/1-2

struktury nevznikají díky tomu, že jsme měli nejprve v hlavě určitý plán. Vznikají, protože jsme v určité interakční situaci, kdy náš komunikační partner reaguje (anebo také nereaguje). Vznikají interakčně. Všechna tato témata, která se týkají vzniku syntaxe v interakci, patří k mým dlouhodobým badatelským zájmům.

Jiná oblast, na kterou jsme se teď ve FRIASu²² ještě s dalšími lidmi zaměřili, je jazyk a prostor, a to také ve vztahu k interakčním prostorům: jak je jazykové jednání lokalizováno v prostoru. A tady to začíná klasickými tématy jako *deixis*. Máme tu projekt o interakčních aspektech *deixis*. Pracujeme také na jednom novém projektu, v němž s většími technickými možnostmi zkoumáme neverbální interakční struktury, například oční kontakt. Snažíme se pomocí snímačů očních pohybů (*eye-trackers*) odhalit, kam se lidé v interakci přesně dívají. Dosud se to většinou dělá tak, že se na videu sleduje, kam se lidé dívají, a přitom se předpokládá, že když člověk otočí hlavu určitým směrem, tak se tím směrem také dívá, ale ve skutečnosti je to trochu složitější. A my se snažíme pomocí nové generace snímačů očních pohybů – už to nejsou velká zařízení, ale jen brýle – tyto věci přesněji analyzovat.

Takže mé zájmy jdou tímto směrem, v těchto dvou dimenzích: na jedné straně rozšíření analýzy interakce o neverbální složky (multimodální analýza interakce), na druhé straně toto rozhraní mezi gramatikou a interakcí.

Pane profesore, děkuji za rozhovor.

(Rozhovor přeložil Petr Kaderka)

Literatura:

AUER, Peter (1979): Referenzierungssequenzen in Konversationen: das Beispiel ‚Ortsangaben‘. *Linguistische Berichte*, 62, s. 94–106.

AUER, Peter (1981): Wie und warum untersucht man Konversation zwischen Aphasikern und Normalsprechern? Zur Anwendung der Konversationsanalyse in der Aphasietherapieforschung. In: Günter Peuser – Stefan Winter (eds.), *Angewandte Sprachwissenschaft: Grundfragen, Bereiche, Methoden: Festschrift für Günther Kandler*. Bonn: Bouvier, s. 480–512.

AUER, Peter (1984): *Bilingual Conversation*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins.

AUER, Peter (1986): Kontextualisierung. *Studium Linguistik*, 19, s. 22–47. AUER, Peter (1989): Natürlichkeit und Stil. In: Volker Hinnenkamp – Margret Selting (eds.), *Stil und Stilisierung: Arbeiten zur interpretativen Soziolinguistik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, s. 27–59.

AUER, Peter (1990): *Phonologie der Alltagssprache: Zur Beschreibung von Variation am Beispiel des Konstanzer Stadtdialekts*. Berlin: de Gruyter.

AUER, Peter (1991): “Stress-timing” vs. “syllable-timing” from a typological point of view. In: Bohumil Palek – Přemysl Janota (eds.), *Proceedings of the Conference Linguistics and Phonetics: Prospects and Applications, Prague, August 27-31, 1990*. Praha: Karolinum, s. 292–305.

22 Freiburg Institute for Advanced Studies (viz <<http://www.frias.uni-freiburg.de/>>).

O jazyce, jazykové interakci a výzkumné praxi Rozhovor s Peterem Auerem

AUER, Peter (1992): Introduction: John Gumperz' approach to contextualization. In: Peter Auer – Aldo di Luzio (eds.), *The Contextualization of Language*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 1–37.

AUER, Peter (ed.) (1998a): *Folia Linguistica*, 32 (1–2): *Dialect Levelling and the Standard Varieties in Europe: Special Issue*. Berlin: Mouton de Gruyter.

AUER, Peter (ed.) (1998b): *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity*. London – New York, NY: Routledge.

AUER, Peter (1999): *Sprachliche Interaktion: Eine Einführung anhand von 22 Klassikern*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

AUER, Peter (2005): Projection in interaction and projection in grammar. *Text*, 25, s. 7–36.

AUER, Peter (ed.) (2007): *Style and Social Identities: Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*. Berlin – New York, NY: Mouton de Gruyter.

AUER, Peter (2009a): On-line syntax: Thoughts on the temporality of spoken language. *Language Sciences*, 31, s. 1–13.

AUER, Peter (2009b): Projection and minimalistic syntax in interaction. *Discourse Processes*, 46, s. 180–205.

AUER, Peter (2013): *Jazyková interakce*. Z německého originálu přeložili Vít Dovalil, Petr Kaderka, Marek Nekula, Jiří Nekvapil, Marián Sloboda a Ivo Vasiljev. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

AUER, Peter – COUPER-KUHLEN, Elizabeth – MÜLLER, Frank (1999): *Language in Time: The Rhythm and Tempo of Spoken Interaction*. New York, NY – Oxford: Oxford University Press.

AUER, Peter – DI LUZIO, Aldo (eds.) (1988): *Variation and Convergence: Studies in Social Dialectology*. Berlin – New York, NY: Walter de Gruyter.

AUER, Peter – DI LUZIO, Aldo (eds.) (1992): *The Contextualization of Language*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins.

AUER, Peter – HINSKENS, Frans – KERSWILL, Paul (eds.) (2005): *Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge – New York, NY – Melbourne – Madrid – Cape Town – Singapore – São Paulo: Cambridge University Press.

AUER, Peter – LI Wei (eds.) (2007): *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. Berlin – New York, NY: Mouton de Gruyter.

AUER, Peter – ROBERTS, Celia (eds.) (2011): *Text and Talk: An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse and Communication Studies*, 31(4): *In Honour of John Gumperz*. Berlin: De Gruyter.

AUER, Peter – RÖNFELDT, Barbara (2004): Proximity as adaptation: Prosody and turn-taking in German conversation with a fluent aphasic. In: Elizabeth Couper-Kuhlen – Cecilia E. Ford (eds.), *Sound Patterns in Interaction: Cross-Linguistic Studies from Conversation*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 171–200.

AUER, Peter – SCHMIDT, Jürgen Erich (eds.) (2010): *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation, 1: Theories and Methods*. Berlin – New York, NY: De Gruyter Mouton.

BAUER, Angelika – AUER, Peter (2009): *Aphasia im Alltag*. Stuttgart – New York, NY: Georg Thieme Verlag.

© 2012/1-2

BEAUGRANDE, Robert de (1991): *Linguistic Theory: The Discourse of Fundamental Works*. London – New York, NY: Longman.

BENVENISTE, Émile (2005/1958): O subjektivitě v řeči. Z francouzštiny přeložili Klára Ležatková a Martin Punčochář. *Aluze*, 9(2), s. 78–82.

COUPER-KUHLEN, Elizabeth – SELTING, Margret (2001): Introducing interactional linguistics. In: Margret Selting – Elizabeth Couper-Kuhlen (eds.), *Studies in Interactional Linguistics*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 1–22.

EERDMANS, Susan L. – PREVIGNANO, Carlo L. – THIBAUT, Paul J. (eds.) (2003): *Language and Interaction: Discussions with John J. Gumperz*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins.

GOFFMAN, Erving (1981): *Forms of Talk*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

GROßKOPF, Beate – BARDEN, Birgit – AUER, Peter (1996): Sprachliche Anpassung und soziale Haltung: Zur Verstehenden Soziolinguistik der innerdeutschen Migration. *Folia Linguistica*, 30, s. 359–384.

GUMPERZ, John J. (1982): *Discourse Strategies*. Cambridge – New York, NY – Melbourne – Madrid: Cambridge University Press.

GUMPERZ, John J. (1992): Contextualization revisited. In: Peter Auer – Aldo di Luzio (eds.), *The Contextualization of Language*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 39–53.

GUMPERZ, John J. (2003): Response essay. In: Susan L. Eerdman – Carlo L. Prevignano – Paul J. Thibault (eds.), *Language and Interaction: Discussions with John J. Gumperz*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 105–126.

HARTMANN, Peter (1958): *Das Wort als Name: Struktur, Konstitution und Leistung der benennenden Bestimmung*. Köln – Opladen: Westdeutscher Verlag.

HARTMANN, Peter (1980): Das Verhältnis zur Sprache als Thema und Datum einer realistischen Sprachwissenschaft. *Folia Linguistica*, 14, s. 253–282.

HOFFMANNOVÁ, Jana (1994): Teorie kontextualizace: vzájemné působení jazyka a neverbálních prostředků. *Slovo a slovesnost*, 55, s. 51–57.

JAKOBSON, Roman (1995): Lingvistika a poetika. In: Roman Jakobson, *Poetická funkce*. Sestavil Miroslav Červenka. Jinočany: H&H, s. 74–105.

KARHANOVÁ, Kamila (2002): Peter Auer: Sprachliche Interaktion: eine Einführung anhand von 22 Klassikern [recenze]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 38, s. 506–511.

LOCAL, John – AUER, Peter – DREW, Paul (2010): Retrieving, redoing and resuscitating turns in conversation. In: Dagmar Barth-Weingarten – Elisabeth Reber – Margret Selting (eds.), *Prosody in Interaction*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 131–160.

LUHMANN, Niklas (2005a): Interaktion, Organisation, Gesellschaft: Anwendungen der Systemtheorie. In: Niklas Luhmann, *Soziologische Aufklärung 2: Aufsätze zur Theorie der Gesellschaft*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 9–24.

O jazyce, jazykové interakci a výzkumné praxi Rozhovor s Peterem Auerem

LUHMANN, Niklas (2005b): Schematismen der Interaktion. In: Niklas Luhmann, *Soziologische Aufklärung 3: Soziales System, Gesellschaft, Organisation*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 93–114.

MATĚJKA, Ladislav (1999): Voloshinov and Bakhtin in the Prague Linguistic Circle. In: Vladimír Macura – Herta Schmid (eds.), *Jan Mukařovský and the Prague School / Jan Mukařovský und die Prager Schule*. Potsdam: Universität Potsdam – Ústav pro českou literaturu, s. 283–289.

NEKVAPIL, Jiří (2000a): Peter Auer (ed.): Code-Switching in Conversation. Language, Interaction and Identity [recenze]. *Slovo a slovesnost*, 61, s. 297–300.

NEKVAPIL, Jiří (2000b): Teze k utváření interpretativní sociolingvistiky. *Časopis pro moderní filologii*, 82, s. 1–4.

SACKS, Harvey (1992): *Lectures on Conversation, 1*. Oxford – Cambridge: Basil Blackwell.

SCHEGLOFF, Emanuel A. (1988): Goffman and the analysis of conversation. In: Paul Drew – Anthony J. Wootton (eds.), *Erving Goffman: Exploring the Interaction Order*. Cambridge: Polity Press, s. 89–135.

VOLOŠINOV, Valentin Nikolajevič (1929): *Marksizm i filosofija jazyka: Osnovnyje problemy sociologičeskogo metoda v nauke o jazyke*. Leningrad: Priboj.

VOLOŠINOV, Valentin Nikolajevič (1973): *Marxism and the Philosophy of Language*. Translated by Ladislav Matejka and I. R. Titunik. New York, NY – London: Seminar Press.

WUNDERLICH, Hermann (1894): *Unsere Umgangssprache in der Eigenart ihrer Satzfügung*. Weimar: Felber.